

KONČNA ŠOLSKA OCENA / Matej Žist, profesor / Osnovna šola Jurija Vege Moravče

UVOD

Ocenjevanje je ena osrednjih učiteljevih nalog in je deležno številnih premislekov, načrtovanj, znanstvenih dognanj in tudi pravnega normiranja. Razvili smo kulturo, ki pretirano gradi na številčni oznaki učenca, kar posledično prenaša tudi napačna sporočila (vreden sem toliko, kakršna je moja (zadnja) pridobljena ocena), premalo pa gradi na kulturi znanja. Znanja in veščin si želim, ker želim biti avtonomen, samozavesten in prepričljiv, ocena je zgolj informacija zame, kje in kako še lahko napredujem. Posebno težo ima končna šolska ocena pri posameznem predmetu, ker odpira vrata zelenega nadaljnjega šolanja.

V nadaljevanju se omejujem na končno ocenjevanje v splošni osnovni šoli pri splošni populaciji, torej na najširšo množico ocenjevanih v našem šolskem prostoru.

IZHODIŠČNA VPRAŠANJA

Ocenjevanje ima različne funkcije. Diagnostično ocenjujemo, kadar upoštevamo različne interese, predznanje in razumevanje učencev. Pouk se izvaja na stopnjah, ki jih učenci dejansko dosežejo. Učitelj spremlja nivo znanja in se prilagaja napredku. Formativno ocenjevanje znanja omogoča, da učenec na podlagi sprotne informacije usklajuje in izboljšuje svoje učenje. Učitelj prilagaja cilje, težišče učnih dejavnosti, globino zastavljenih ciljev. Sumativno ocenjevanje je končno ocenjevanje. Z njim ocenimo, v kolikšni meri so zastavljeni cilji osvojeni (Marsh 2008).

Ocena je informacija za učitelja, kje in kako začeti oz. nadaljevati; informacija učitelju in učencu o napredku, željah in interesih in informacija o osvojenih ciljih. Posamezne šolske ocene prinašajo torej različna sporočila. Številne cilje učenci tudi dosega skozi daljša časovna obdobja, zato ni pretirane škode, če določena šolska ocena kaže na pomanjkljivo znanje oz. neosvojitve

cilja. Ocena bo dragocena informacija, kje je treba povečati prizadevanja v učnem procesu.

»Z učinkovitim ocenjevanjem znanja bi pomagali učencu oblikovati realistično podobo o svojem učnem razvoju in tako podpirali njegovo osebno rast.« (Zajc 2008, 93).

Od česa je odvisna končna ocena? Od učenčevega sprotne dela, njegovega

napredka, odnosa do predmeta in snovi, osvojenih ciljev, ali pa je končna ocena kombinacija vsega?

PRAVNA NORMIRANOST

Drugi člen Temeljnih določb Zakona o osnovni šoli (v nadaljevanju ZOsn) kot cilje osnovnošolskega izobraževanja med drugim navaja spodbujanje skladnega celovitega razvoja posameznika, poudarja usposobljenost za vseživljenjsko učenje, vzgajanje za



spoštovanje in sodelovanje, sprejemanje drugačnosti in človekovih pravic, podjetnost, inovativnost, ustvarjalnost. Že iz opredelitev (npr. »vzgoja za«) je jasno, da se vsi cilji ne preverjajo in se tudi ne morejo zgolj z ocenami.

V V. poglavju ZOsn so v prvi točki v členih 61–67 opredeljeni številni vidiki ocenjevanja, končno ocenjevanje pa ni opredeljeno. V 68. členu je končna ocena sicer omenjena – nanjo je mogoča pritožba, če učenec in starši menijo, da je bil učenec ob koncu pouka v šolskem letu nepravilno ocenjen. Izraz nepravilno ni nadalje opredeljen. Izraz je nato prenesen tudi v 34. člen Pravilnika o preverjanju in ocenjevanju znanja ter napredovanju učencev v osnovni šoli (v nadaljevanju Pravilnik), prav tako rabljen v kontekstu ugovora na oceno.

Pravilnik med splošnimi določbami konkretnije navaja načela za preverjanje in ocenjevanje (2. člen). Učitelj med drugim preverja in ocenjuje tako, da spoštuje osebnostno integriteto učencev in različnost med njimi ter preverja sposobnost ustvarjalne uporabe znanja. 9. člen Pravilnika opredeli negativno oceno. Z njo »je ocenjen učenec, ki ne doseže standardov znanja, potrebnih za napredovanje v naslednji razred, ki so določeni v učnih načrtih«. 16. člen natančneje opredeljuje zaključno oceno. S končno oceno učitelj v 1. in 2. razredu opiše učenčev napredek pri doseganju ciljev oziroma standardov znanja, od 3. do 9. razreda pa z njo oceni, v kolikšni meri učenec dosega standarde znanja, in pri tem upošteva ocene, ki jih je učenec prejel med šolskim letom.

ZOsn podrobneje ne ureja končne ocene pri predmetu. Prav tako Pravilnik med načeli dopušča različne pristope pri ocenjevanju. 9. in 16. člen pa končno oceno opredelita ozko. Prvi opredeli le negativne ocene. Drugi pa opredeli opisne ocene kot opis napredka pri doseganju ciljev, številčne ocene pa, se zdi, da to vlogo nekoliko izgubijo, saj se primarno oceni doseganje standardov znanja. Kaj pomeni, da mora učitelj upoštevati ocene, ki

jih je učenec pridobil med šolskim letom, ni opredeljeno, v kombinaciji z razumevanjem opisne ocene pa bi lahko pomenilo podobno kot pri opisni oceni: učitelj oceni doseganje standardov in oceno korigira glede na dosežen učenčev napredek.

IZKUŠNJE IZ PRAKSE IN RAZMISLEK

»Ocenjujejo se ustni in pisni odgovori učencev in drugo (referati, projektno učno delo), vse to pa še premalo vključuje možnosti za izkazovanje učenčevega razvoja inovativnosti in ustvarjalnosti na raznih področjih.« (Zajc 2008, 88).

Si res želimo v šoli nagradjevati le sposobne učence? So tudi v družbi njeni najkoristnejši člani hkrati najspodobnejši? Kaj ne bi bilo pravično oz. preprosto »prav« s končno oceno nagraditi tudi učenca, ki se udeleži neocenjevanih projektov, predmetnih tekmovanj, ki pripravi popestritev določene ure, redno dela domače naloge, se dodatno zanima za snov in predmetno področje – če smo sistem že obsesivno zgradili na ocenah.

Opisne ocene so zapis napredka učenca in praviloma sestavljene tako, da se nanje učenci oz. starši ne pritožujejo. Številčne ocene so hitreje predmet konflikta. Učenci in starši končno oceno praviloma razumejo kot povprečje ocen, pridobljenih med letom. Učitelj mora upoštevati ocene, pridobljene med letom, kako naj jih upošteva, pa ni določeno. Učitelj bi se lahko odločil, da bo dal prednost ocenam, ki jih je učenec pridobil proti koncu leta, saj se v njih bolj odraža doseganje standardov znanja (in tudi napredek) kot pri ocenah na začetku leta. Še zlasti to velja za predmete, kjer se mnoge snovi očitno nadgrajujejo (npr. angleščina). Tako bi lahko učitelj angleščine iz ocen 3, 3, 3, 3 in 5 zaključil 4, iz ocen 5, 3, 3, 3 in 3 pa 3. Presodil bi, da kljub povprečju 3,4 učenec v prvem primeru z oceno zaključnega testa izkazuje celovitejše doseganje standardov znanja kot drugi učenec.

Da bi se izognili sporom, bi morale biti takšne opredelitve zapisane v internih

pravilih za zaključevanje ocene. Praksa gre žal vse bolj v smer upoštevanja povprečja ocen. Tako ocenjevanje učiteljem povzroča najmanj preglavic. Učitelja ne izpostavi zagovoru pred drugimi učenci, njihovimi starši, ravnateljem, pritožbeno komisijo ali inšpektorjem. Nihče nas ne kliče na zagovor, če učencu oceno zaključimo »matematično«. Oceno, temelječo na matematičnem povprečju, je tudi preprosteje utemeljevati. Ob računalniško vodenih redovalnicah je še toliko lažje, saj se nam povprečje ocen ponuja že kar avtomatično.

Učitelj še vedno lahko vključi tudi druge vrednote, npr. delo in trud (ki se izkažeta predvsem pri govornih nastopih), iznajdljivost (ki se prikaže pri zagovarjanju projektov) ipd. v šolske ocene, ki se morajo upoštevati tudi na koncu leta. Ni mu pa tega treba storiti oz. mora biti za to iznajdljivejši. Pravna ureditev ga k temu, tako mislim, ne spodbuja.

SKLEP

Normativna ureditev, ki učitelju predpisuje zaključevanje ocen na podlagi osvojenih standardov in ob upoštevanju doseženih ocen čez leto, povečuje zgolj nekatere vidike učenčevega šolskega dela. Končni premisleki kot »Učencu bom zaradi njegovega napredka, odnosa do snovi, vedoželjnosti in dodatnega dela zaključil višje« so arbitrarni. V praksi se učitelji pogosto prostovoljno odpovedujejo tudi svobodi, da bi opredelili, kakšno težo se da napredku v znanju, ki se kaže v ocenah. Mnogi izračunajo povprečno oceno in izključijo vsakršen človeški vidik.

Slaba praksa, ki se je razvila pri učiteljih, je še poudarjeno nižje ocenjevanje čez leto, ki navidezno dopušča nekaj več maneverskega prostora pri zaključevanju ocen ob koncu leta. Vsem zaključnim navzgor in si vzamem nekaj svobode pri odločanju, komu bom glede na lastna prepričanja, kaj naj bi ocena odražala, »še bolj« zaključil navzgor. Ker so vse ocene zaključene za učence presenetljivo dobro, to redkeje izzove konflikte. Veliko verjetnost takšnega razmišljanja izkazujejo tudi iz leta v



leto višje povprečne končne ocene na državni ravni, za katerimi preverljivo ni primerljivega znanja.

»Vsaka država ima svojo šolsko zakonodajo, s katero ureja javno vzgojo in izobraževanje od predšolskega obdobja naprej. S tem pravno prevzema odgovornost za kakovost javne vzgoje in izobraževanja oziroma javne šole, ki pa je odvisna od mnogih dejavnikov.« (Nedeljko 2008, 95). »Avtonomija šole ni svoboda, saj je vedno relativna. Kolikor več avtonomije ima šola, toliko večja je njena odgovornost, zlasti odgovornost za profesionalnost dela.« (Nedeljko 2008, 95).

Ob poglobljanju pričakovanj, da je končna ocena matematično povprečje ocen čez leto, bi mi bilo ljubše, da se redefinira tudi vloga učitelja pri zaključevanju. Človeški faktor zaključevanja ocen se v praksi namreč umika. Če učitelj učencem zgolj posreduje informacijo o zaključeni oceni, kjer se ocene ne vidi kot mozaik tisočernih drobcov, potem naj tako opredeli že pravilnik.

»V šoli naj bi učenci razvijali intelektualno radovednost, visoko stopnjo kognitivnih sposobnosti, fleksibilnost, socialne spretnosti in psihološke moči, motivacijo za učenje, sposobnost soočanja s problemi, sprejemanje drugačnosti.« (Zajc 2008, 87). Zato v razmislek ponujam še vprašanje, kakšne učinke bi imelo v praksi predruženje 16. člena Pravilnika v: »Končna ocena je odraz tega, v kolikšni meri učenec dosega standarde znanja, opredeljene v učnih načrtih, učenčeve motivacije za učenje, sposobnosti soočanja s problemi, njegovega napredka in drugih meril učitelja, skladnih s cilji osnovne šole in načeli za preverjanje in ocenjevanje znanja.« Mogoče bi takšna opredelitev tudi v praksi vrnila učiteljem pogum, da bi pri zaključni oceni ugledali celotnega učenca in se ne bi ob koncu leta zgolj prelevili v »kalkulator«.

Literatura

Marsh Colin J. (2008) Pomen poznavanja ocenjevanja za poučevanje. V: *Didaktika ocenjevanja znanja: razvoj didaktike na področju ocenjevanja*

znanja, str. 32–40. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Nedeljko Nada (2008) Zakaj potreba po spreminjanju pravilnika o preverjanju in ocenjevanju znanja ter napredovanju učencev v 9-letni osnovni šoli. V: *Didaktika ocenjevanja znanja: razvoj didaktike na področju ocenjevanja znanja*, str. 95–108. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Zajc Sonja (2008) Vodenje ocenjevanja znanja za spodbujanje razvoja učenja. V: *Didaktika ocenjevanja znanja: razvoj didaktike na področju ocenjevanja znanja*, str. 93–94. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Vira:

Pravilnik o preverjanju in ocenjevanju znanja ter napredovanju učencev v osnovni šoli. Uradni list RS, št. 52/2013.

Zakon o osnovni šoli. Uradno prečiščeno besedilo (ZOs-UPB3). Uradni list RS, št. 81/06, 102/07, 107/10, 87/11, 40/12-ZUJF, 63/13.